

PLUMB-, amb fonètica gallega (i d'algun dial. aragonès), podia donar *cb-*, d'on el basc *txonbo*. Aprofito l'ocasió per dir que, en comunicar c. 1970 aquesta etimologia del mot basc a Tovar i Mitxelena, per a llur projectat dicc. etimològic basc (s. v. *bulunbatu*), avui continuat per Tovar (en el llarg memoràndum que els vaig comunicar llavors amb l'esperança d'induir Mitxelena a continuar el projecte combinat), ja vaig retractar-me de la meua etimologia grega del leon. *columbar* 'capbussar-se', cast. *columpiar* 'gronxar', reconeixent que també devia venir de PLUMBARE, amb una *c-* per contaminació: potser COLUMBA, a causa dels capbussos de les gavines i alcatrassos; i d'altra banda no oblidem que en basc tot mot en *k-* pot tenir una variant diminutiva en *tx-*, cf. el bc. dial. *txoloma*: pichón] [guip., anav.], Mitxelena, *FoHiVca.*, p. 188; per desgràcia, en redactar les addicions del DECH, les cèdules d'això s'havien extraviat, i després no han arribat a temps per rectificar l'etimologia del cast. *columpiar* en el DECH. Cf. encara labortà *pulunpe* «plongeon», bazt., bnav. i lab. *pulunpe* egin «plonger». Tanmateix, com que el *xomba* català (de la Selva) no podria venir del basc, sinó probablement creació elemental paral·lela, crec que *txonbo* també deu ser onomatopeia. — ⁵ Calabr. antic *humara*, *gumara*, Monaci, *Crest.* 5.41; *ARom.* II, 417; Pei, *RRQ* XXI, 306, n. 1; sic. ant. *flomara*, a. 1305, *flumari*, fi del S. XIV —als *Testi antichi Sic.* de Debenedetti, pp. 7.9, 7.12, 37.9—, una *fiumara di aqua truviraxu*, a. 1402 (cf. Paz Melia, *Hom. a Mz. Pidal* III, 101, 99); sic. mod. *čumara*. — ⁶ També *flumare* en francès antic (i més comunament *flumaire*), però aquí només es troba en autors italians o del francès d'Orient (parlant de Morea i de Constantinoble — Henri de Valenciennes, *La conquête de la Morée*; Guillaume de Machaut, *Prise d'Alexandrie*), i en particular diversos cops en Marco Polo (God. IV, 40). És un evident italianisme, tot i que interessa per tal com aporta un reforç indirecte de la documentació italiana de la referit amb *-r-*. En català, en canvi, els contextos situen el mot dins el territori hispànic, amb detalls semàntics originals, i en textos de to popular i local, que en comproven així mateix el caràcter autòcton, no italianitzant. A més, el mot no és estrany en català a la toponímia, i en una terra de llenguatge tan conservador com és ara Mallorca. ⁷ Més encara: l'Ariosto l'aplica al baix Sena: «con lui ne viene in rípa alla fiumana» (XXXI, 101), que segons el comentari Hoeppli «indica corso d'acque o fiume ricco d'acque; propriamente è l'impeto del fiume crescente, onde anche fiume in piena e straripante: flume torrentizio». Sègneri (c. 1670) en dóna una variant raríssima, però en context eloqüent: «ma la fiummaia è grossa, ma l'acqua torbida». I heus ací com parla Ascòli del naixement de la lingüística: «il preciso angolo della patria tedesca, dal quale sbucasse primamente il rivolo, che era destinato a diventare una così gran fiumana nella cultura del mondo» (*AGI* I, p. xii). Com s'ha ob-

servat ben sovint, el que més importa en les etimologies és el tret diferenciador, més inspirador encara dels noms que no pas el concepte fonamental.

⁸ *Flumó*, V. *flemó* (FLEUMA) *Fluo-*, *fluobarita*, *fluobenzina*, *fluobòric*, *fluor*, *fluorescència*, *-escent*, *fluorhídric*, *fluorina*, *fluorita*, *fluoroform*, *fluorur*, *fluosilicat*, V. *fluir* *Fluvi*, *fluvial*, V. *flum* *Fluviana*, V. *flobiana* (FLOC) *Flux*, *fluxió*, *fluxionari*, V. ¹⁰ *fluir*

FÒBIA, 'aversió apassionada contra alguna cosa', extret de compostos com *hidrofòbia*, *anglofòbia*, *clausrofòbia*, etc., formats amb el gr. *φοβέομαι* 'jo temo'.

¹⁵ □ 1.ª doc.: *DFa*, no *DOr*.

FOC, del ll. *fōcus* 'fogar, llar', 'foguera, braser'. □ 1.ª doc.: orígens.

Des del principi el trobem en les diverses accs.: 'foguera', 'foc o incendi que es cala a un indret', 'foc en tant que element', etc.: «aqueu dia a hora de vespres fom Nós al Cap de la Pera <'Capdepera'>, que és vista de Menorques --- que-s volia escurir; enans que menjàssem haguem *foch*, e dixem a aquests nostres que vinguessen tots ab Nós, e metem *foch* en més de tres-cents lochs per les mates sà e là, en semblança d'ost qui là albergava; e --- los sarrahins enviaren dir --- a que era açò d'aquels *focs* que-s feyen al Cap de la Pera?, e dixeren los nostres que açò era -l Rey qui era ací ab ses osts --- e Nós estiguem al Cap de la Peyra totavia, esperan les galees ab los messatgers que Nós havíem enviats: Nós faem tota vegada aquels *focs* que faem primerament ---», Jaume I (*Cròn.*, § 120, pp. 169-71); «en lo cors compost, cascun element termena en l'altre, segons sa pròpia virtut; cor lo poder del *foc* termena en lo poder de l'aygua, que li és contrari, e lo poder de l'aygua en ceyl del *foc*, e açò mateix se segueix de l'àer e de la terra», Llull (*Gentil*, p. 66).

⁴⁰ «La Columna de *Foc*», summa de l'obra del gran poeta G. Alomar, 1911. «Imitació del *Foc*», del malaguanyar deixeble seu i meu Rosselló-Porcel. «Quan els fusells van encatar-li, / ell espera la veu de *foc!* / ---», JCarner (*A L. Companys*, 1952). Per a fraseologia i ideologia relativa al foc, veg. sobretot R. Violant i Simorra, *Mitologia, folklore i etnografia del fuego en Catalunya* (RDTP VII, 602-51; VIII, 67-116), amb alguna addició que es pot treure d'una nota de Griera, *BDC* VII, 80.

⁴⁵ Entre els grups fraseològics més generals en què entra el mot, es pot citar *calar foc* (en canvi, a l'alt Pallars *ficar foc*, Tor de Vall Ferrera, 1932); *tocar a foc* 'tocar a sometent', ibid. En terra valenciana el *molí de foc* s'oposa al *molí de sang*, aquell amb el sentit de 'molí mogut a vapor', i aquest, de molí mogut per la tracció d'animals: a Mutxamel, hi ha un paratge anomenat *El Molí de foc*; semblantment a Rellu (on avui s'ha convertit en una central tèrmica); d'ací passa això a distingir les *séquies de foc* i *de sang*, perquè s'hi porta l'aigua per aquella o aquesta acció (Benaguasil,